

Et nytt blikk på alderdommen

BOKOMTALE: Simone de Beauvoirs *Alderdommen* bidrar til å øke vår forståelse for hva det innebærer å eldes og leve som gammel.

Av Runar Bakken, dosent ved Høgskolen i Sørøst-Norge

Endelig oversatt

Endelig er det omfangsrike verket *La Vieillesse* (1970) av [Simone de Beauvoir](#) oversatt til norsk av Bente Christensen. Verket er på vel 700 sider, og rommer to hoveddeler. I første del «Sett utenfra» (s. 25-339) beskriver Beauvoir hvordan alderdommen har blitt betraktet fra et historisk og samfunnsmessig synspunkt ved hjelp av fagdisipliner som biologi, historie, etnologi og [sosiologi](#). I andre del, «Væren-i-verden» (s. 345-709), inntar hun et innenfra-perspektiv ved å presentere menneskers erfaringer med det å eldes og leve som gammel. Beskrivelsene av menneskers levde erfaringer med å eldes tematiseres i forhold til kroppslig degenerering og hvordan tiden og forholdet til andre mennesker endrer seg på vei inn i alderdommen. Beauvoirs vitenskapelige tilnærming – hennes eksistensielle fenomenologi – baserer seg på den antagelse at skal man analysere og forstå mennesket, må man forstå menneskets levde erfaringer i sammenheng med deres omgivelser. Denne oppfatningen kommer tydelig til uttrykk i innledningen: «Alderdommen kan bare forstås i sin helhet; den er ikke kun biologisk, men også et kulturelt faktum» (s. 20). Dette doble perspektivet er tilstede i hele verket.

Det kan være mange og sammensatte grunner til at verket ikke er blitt oversatt tidligere. Én grunn kan være at Beauvoirs samfunnskritikk av gamle menneskers elendige levekår allerede hadde blitt imøtekommet i Norge ved utbyggingen av den universelle velferdsstat fra 1950-tallet og frem til 1975. En annen grunn kan være Beauvoirs doble perspektiv som kombinerer samfunnskritikk av gamle menneskers dårlige levekår med en eksistensialistisk-fenomenologisk tilnærming. Dessuten kan Beauvoirs *væren-i-verden*-beskrivelser av gamle menneskers erfaring med det å eldes være ubehagelig lesning, og ble av mange karakterisert som et negativt syn på alderdommen.

Samtidig er det bare delvis riktig at den norske velferdsstaten hadde imøtekommet den samfunnskritikk som Beauvoir gir uttrykk for i *Alderdommen*. Utbyggingen av universelle velferdstjenester til eldre resulterte i en materiell utjevning, hvor eksempelvis sykehjemmet ble en fellesskapsløsning, et minste felles multiplum hvor for høy og lav, leg og lærd, mann og kvinne, fattig og rik, ble ivaretatt. Men sykehjemmets utforming og innhold ble i liten grad gjenstand for politisk og faglig kritikk og refleksjon. Sykehjemmene så ut som minisykehus på 1950- og 60-tallet, og gamle hjelpetrequende ble av medisinen definert som syke.¹ Når Beauvoir i «Væren-i-verden» gir innhold til hvordan det oppleves å eldes og leve som gammel, stod og står disse beskrivelsene i den sterkeste kontrast til hva den medisinske tilnærming vektlegger i møte med gamle mennesker.

MER OM BEAUVOIR: [Ikke ett minutt å miste!](#) • [Beauvoir møter Darwin](#)

Øyeåpneren Beauvoir

Selv om de offentlig finansierte velferdstjenestene til gamle mennesker fra og med 1950-tallet for første gang i menneskets historie bidro til at *alle* gamle ble ivaretatt, så har denne ivaretagelse siden 1800-tallet vært tuftet på den grunnforståelse av at alderdom er lik [sykdom](#) (Kirk 1994). Siden den gang og langt ut på 2000-tallet har medisinen hatt hegemonisk definisjonsmakt over utforming og innhold av disse kommunale tjenestene. Beauvoir poengterer gjentagende ganger i *Alderdommen* at sykdom med «rett medisin» kan gå over, men ikke alderdom. Alderdom er en skjebne: Vi fødes, lever, eldes og [dør](#). Alderdom er til forskjell fra sykdom knyttet til menneskets eksistensielle grunnvilkår. Siden alderdommen uansett behandling ender i døden, er alderdom av en annen orden enn sykdom.

Det er fravær av denne grunnforståelsen i de velferdstjenester som ytes som gjør Beauvoirs *væren-i-verden*-forståelse – hennes innenfra-perspektiv, hennes erfaringsbeskrivelser og tverrdisiplinære kunnskaper og analyser – både farlige og betydningsfulle. Det er hennes eksistensialistisk-fenomenologiske perspektiv som åpner opp for noe radikalt nytt.

LES OGSÅ: [Sykdommens litterære fremtreden](#) • [En tapt fremtid](#) • [Sykdommens mening](#)

Aldringens paradoks

Beauvoir problematiserer påstander av typen: «Alder er bare et tall, og så lenge man føler seg ung, så er man det». Hun karakteriserer påstanden som både sann og gal. Dette henger sammen med at den kroppslige degenereringen, som er genetisk kodet, begynner ved 20-30-årsalderen, og at vi fra da av ifølge Beauvoir begynner å føle oss yngre enn det antall år vi faktisk er. Desto eldre vi blir, jo mer øker gapet mellom opplevd alder og faktisk alder. Siden det biologiske forfallet setter inn relativt tidlig og det er en biologisk grense for hvor lenge vi kan leve, er det objektivt galt å si at «alder bare er et tall». På den annen side er det subjektivt helt riktig å si det: Når gapet mellom opplevd og faktisk alder øker med årene, føler vi oss ikke like gamle som det antall år vi faktisk er. Det at det ikke er sammenfall mellom vår faktiske alder og subjektive alder, gjør at vi ikke opplever egen aldring på samme måte som andre mennesker rundt oss. Når vi fremstår med synlige kroppslige tegn på aldring, så blir det – sett utenfra – med rette tolket og kategorisert som tegn på at aldringen har satt sine spor. Beauvoir hevder derfor at alderdom ikke er noe vi opplever selv, men noe som reflekteres av andre. Det er derfor andres blikk som gjør oss gamle. Den gamle som andre ser meg som, er fremmed for meg, men likevel meg. Jeg blir *den andre* både for mennesker omkring meg og for meg selv; en fremmed. Og motsatt: Alderdommen er noe som skjer med andre, men ikke med oss selv. Alderen er det Beauvoir kaller det urealiserbare fordi den inntreffer bak alles rygg (s. 354). Dette betyr at vi ikke har noen indre erfaring med det å eldes, i alle fall ikke før vi blir så skrøpelige at livsmulighetene skrumper inn og vi blir avhengige av hjelp og bistand, for å komme oss levende gjennom hverdagen.

Den gode alderdom?

Den dobbelthet som er omtalt over handler om å *være utlevert*, om ikke bare å være utlevert til andres kategoriserende blikk, men også om å være utlevert til [samfunnet](#). Som Beauvoir redegjør for i første del av *Alderdommen*, har ulike samfunnstyper til ulike tider forholdt seg svært forskjellig til gamle mennesker som ikke lenger maktet å ivareta seg selv og som ble en «ekstra munn å mette». Beauvoir sammenligner livet til gamle i førmoderne samfunn med livet til gamle i Vest-Europa på 1950- og 60-tallet. Til tross for at det meste fremstår som helt forskjellig, hevder hun at samfunnstypene deler to fellestrekk: Gamle mennesker blir de andre. De lever utenfor, eller i randsonen av den verden som unge og voksne lever i, styrer og forvalter. Dernest: Gamle mennesker blir på et eller annet tidspunkt *ensidig avhengige* av andre mennesker for rett og slett å kunne leve videre.

I både førmoderne og moderne samfunn lever de gamle i en spesielt utsatt posisjon. Den er utsatt, fordi de er prisgitt familie, slekt eller offentlige velferdstjenester og om disse institusjonene vurderer det som betydningsfullt at gamle mennesker ivaretas på best mulig måte. Den store forskjellen mellom disse samfunnstypene, er at gamle i førmoderne samfunn i noen grad ble *ofret* – bortsett fra gamle som var rike på eiendom, penger og kunnskap og erfaring – mens vi i dag *ofrer* oss i form av skatter og avgifter for å finansiere ivaretagelse av gamle mennesker til de dør. Til tross for dette udiskutable sivilisasjonsfremskrittet, beskrives ivaretagelsen av eldre til stadighet som mangelfull.

Aldersdiskriminering

Robert Butler politiserte gamle menneskers situasjon da han like før Beauvoirs utgivelse av *Alderdommen* i Frankrike kalte hva gamle ble utsatt for, for *ageism* – aldersdiskriminering. Siden den gang har det nærmest vært en unison enighet om at aldersdiskriminering er et potent begrep som fanger opp de holdninger og institusjonaliserte uttrykk for den forakt som også Beauvoir mener gamle mennesker blir møtt med. Kjernen i begrepet er at gamle gjøres *mindreverdige* som følge av at de har levd et bestemt antall år.

LES OGSÅ: [Hat i første person flertall](#) • [Rasisme uten rasister i Norge](#)

Aldersdiskriminering låner kraft og innhold fra begreper som rase- og kjønnsdiskriminering. Men aldersdiskriminering skiller seg fra [rasisme](#) og sexisme ved at den i prinsippet rammer *alle* mennesker: svarte som hvite og kvinner som menn. Kvinner kan bli utsatt for kjønnsdiskriminering – sexisme – og mennesker med en annen hudfarge kan bli utsatt for rasediskriminering – rasisme – fordi begge grupper *kan* kategoriseres som forskjellige fra noen andre. Men mens rasisme og sexisme prinsipielt sett kan opphøre ved systematisk politisk arbeid slik at de som har vært utsatt for det kan leve gode liv, så er ikke dette tilfelle med alderdom. Uansett hva som gjøres for å

komme aldersdiskrimineringen til livs, så vil ikke nødvendigvis gamle mennesker erfare alderdommen som god. Dette henger sammen med at vi på et eller annet tidspunkt erfarer at det kroppslige forfallet blir så omfattende og innskrenkende at aldringen fratrar oss [friheten](#) til å *være* gjennom å *handle*.

Her kan Beauvoir i *Alderdommen* leses som inkonsistent: På den ene side hevder hun langt på vei at hadde det ikke vært for at *noen* og *noe* utenfor den gamle – personer, institusjoner og samfunnet – fratok gamle muligheter til fortsatt å *være* mennesker (s.14), så hadde alderdommen kunnet være god. På den annen side, og i motsetning til dette, gir Beauvoir detaljerte beskrivelser av hvordan alderdommen *i seg selv* og uavhengig av samfunn og personer kan være fylt med lidelse. Eksempelvis refererer hun til William Butler Yeats:

Jeg er trett og rasende over å være gammel; jeg er alt det jeg var, og enda mer, men en fiende har kneblet meg og vridd meg på en slik måte at jeg kan lage planer og tenke bedre enn noensinne, men ikke lenger utføre det jeg planlegger og tenker (s. 364).

På et eller annet tidspunkt i livet erfarer de fleste det samme som Yeats: en forbannet maktesløshet knyttet til aldringens konsekvenser. Det er noe dypt skremmende å skulle være vitne til at våre liv skrumper inn, går i oppløsning og ender i ingenting. Hva annet i livet er det å frykte, hvis det ikke er å miste det?

Et avslørende verk

Simone de Beauvoirs bok *Alderdommen* bidrar til å øke vår forestillingsevne for hva det innebærer å eldes og leve som gammel. Hun utvider vår forståelse for hva det innebærer en dag å bli løftet opp og ut av de gatene og steder vi ferdes og lever i, for til slutt å befinne oss i overgangen mellom liv og død i eget hjem eller sykehjem. Hun skriver om alderdom på en måte som minner om hvordan Karl Ove Knausgård i et intervju et sted karakteriserte Flauberts litteratur: «Den er som en klut som dras over et skittent gjengrodd vindu».

Beauvoir er blitt anklaget for å være for pessimistisk i sine beskrivelser av alderdommen. Det er jeg uenig i. Det hun vil og det hun gjør, er å avsløre mystifiseringer, myter og bortforklaringer med hensyn til hva det innebærer å eldes og leve som gammel før og nå, og hun gjør det på en måte som kaster et helt nytt lys på hva det innebærer å eldes og leve som gammel.

Litteratur

- Butler Robert N. (1969) Age-ism: Another form of bigotry: *The Gerontologist*, 9, 243-246.
- Kirk, Henning. (1994) *Da alderen blev en diagnose*. København. Munksgaard.

Noter

¹ Noe Henning Kirk (1994) har skrevet om i «Da alderen blev en diagnose».